

на сьогодні „Калина” – бажаний та жаданий гість багатьох фестивалів та конкурсів як на Полтавщині, так і за кордоном. Завдяки багаторічній самовідданій праці керівника, сучасні музикознавці за високопрофесійний виконавський рівень український народний хор „Калина” розташовують поряд із Національним українським народним хором імені Г. Верьовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Посібник. – К.: Академвидав, 2003. – 448 с.
2. Шамина Л. Работа с самодеятельным хоровым коллективом. – М.: Музыка, 1983. – 176 с.

Н.О. Гончарова
Полтава

СИСТЕМА ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ

Проблема профорієнтації, вибору профілю навчання та майбутньої професії є однією з найважливіших в системі освіти. Її розв’язання визначає не лише майбутній життєвий шлях особистості, а й надає сенс самому навчанню школярів.

Численні дослідження останніх років підтверджують, що успішне вирішення цієї проблеми вбачається як у розвитку психологічних особливостей учнів, так і у підвищенні рівня їх навчальних досягнень. Це сприяє формуванню професійних планів, оптимізує підготовку школярів до вибору майбутньої професії.

Згідно із Законом України “Про загальну середню освіту” профорієнтаційна робота має бути включена до системи освіти і виховання. Особливої уваги у цьому контексті потребує розкриття психологічних особливостей підлітків, підвищення їх навчальної мотивації, рівня навчальних досягнень, що створює більш сприятливу ситуацію для їх професійного самовизначення. Це пов’язано з концепцією 12-річної школи, якою передбачено застосування диференційованого, особистісно орієнтованого підходу до оцінювання навчальних досягнень кожного учня й врахування їх у професійному самовизначенні та подальшій профільній освіті старших підлітків [3].

Профорієнтаційна робота – це система науково-практичної діяльності загальноосвітньої школи, метою якої є професійне самовизначення учнів, що відповідає індивідуальним особливостям кожної особистості й потребам суспільства в кадрах. Уся шкільна робота повинна сприяти професійному самовизначенню учнів, насамперед виявленню й розвитку інтересів до професії, здібностей, нахилів та намірів. Професійна орієнтація може і повинна бути включеною до цілісної системи шкільної навчально-виховної роботи з учнями, оскільки метою школи є підготовка учня до виходу в самостійне життя після закінчення школи [4;7].

Щоб вибір професії випускниками основної школи був справді свідомим і вільним, необхідно враховувати взаємозв’язок умов профорієнтації, розвитку психологічних особливостей та навчальних досягнень старших підлітків.

Знання та врахування не стільки елементарної лінійної залежності “психологічні особливості – успішність навчання – вибір професії (інтереси, здібності і оцінки визначають успішність професійного самовизначення), а більш складної колової (спіралеподібної) залежності – “психологічні особливості особистості та рівень навчальних досягнень взаємопов’язані з умовами профорієнтації”. Інакше кажучи, існує можливість, через здійснення на високому ступені реалізації зовнішніх і внутрішніх умов профорієнтації, спонукати учнів до розвитку їх психологічних особливостей та зростання рівня навчальних досягнень, що забезпечить нові, кращі умови для професійного самовизначення підлітків [7].

Отже, система профорієнтаційної роботи з підлітками передбачає наступні напрямки.

Педагогічний колектив. Значне місце у підготовці учнів до вибору майбутньої професії посідає педагогічний колектив, а саме класний керівник та вчителі-предметники. Відсутність стійких інтересів та знань з предметів, є однією з причин неспівпадіння намірів і фактичного вибору професії, гальмує формування професійних намірів. Тому сутність їх профорієнтаційної роботи повинна зводитися до того, щоб перебудувати традиційну систему і вивести учня із стану пасивного об'єкта педагогічного впливу. Слід не тільки давати глибокі і ґрунтовні знання з основ наук, рекламуючи професійну спрямованість, а й одночасно, цілеспрямованими діями розвивати інтереси, здібності, нахили до певної діяльності, а також формувати відповідні наміри. Загалом можна зупинитися на таких порадах щодо спільної профорієнтаційної діяльності класного керівника та вчителів:

- пов'язувати профорієнтаційну роботу з навчальними програмами з метою виявлення їх можливостей у формуванні таких психологічних особливостей учнів, як інтереси до професії, здібності, нахили та наміри;
- проводити профорієнтаційну роботу в класі з урахуванням рівня навчальних досягнень учнів, їх вікових (ураховувати специфіку VII, VIII, IX класів) та гендерних відмінностей (інтереси, нахили, наміри хлопців і дівчат);
- проводити профорієнтаційні бесіди, педагогічні консультації з підлітками, які пов'язані з уточненням майбутнього професійного шляху (а саме, профорієнтаційна бесіда для визначення професійних намірів учнів за Р.В. Овчаровою), профорієнтаційні ігри, вправи на розвиток інтересів, здібностей, нахилів та намірів (методика профконсультативного тренінгу “Основи вибору професії”) [2];
- організовувати масові профорієнтаційні заходи з учнями та їх батьками (методика багатовимірного аналізу досягнень учня, психологічний сенс якої полягає у виявленні інтересів, здібностей, нахилів підлітків за допомогою фіксації, накопичення та професіографічного аналізу їх спонтанних досягнень протягом навчання в школі);
- створення і постійне оновлення виставок технічної творчості учнів;
- ознайомлення учнів з різноманітними галузями діяльності, найбільш розповсюдженими професіями і формування у них професійних намірів, що відповідають потребам суспільства у відповідних фахівцях;
- застосовувати профконсультативний тренінг з метою формування інтересів до професії, здібностей, професійних нахилів, намірів та підвищення рівня навчальних досягнень учнів.

Шкільний психолог. Профорієнтаційна робота психолога повинна включати такі складові: профінформація, профдіагностика, профконсультавання та профвідбір. Враховуючи такі психологічні особливості учнів, як інтереси до професії, здібності, нахили та наміри, шкільний психолог має допомагати учням у виборі майбутнього фаху.

Отже, психологу можна порекомендувати:

- надавати інформацію про професії, які користуються попитом на ринку праці, про їх зміст, умови праці, вимоги до працівника;
- здійснювати профорієнтаційну роботу, спираючись на такі психологічні особливості, як: інтереси до професії, здібності, нахили та наміри (враховуючи при цьому навчальні досягнення, вікові та гендерні відмінності учнів);
- здійснювати поглиблене профдіагностичне обстеження щодо визначення ступеня вираженості інтересів, здібностей, нахилів та намірів на основі запропонованої комплексної методики [6];
- активно застосовувати психолого-консультаційний тренінг “Основи вибору професії” у роботі з учнями [2]; незалежно від рівня навчальних досягнень, тренінгової роботи потребують всі групи, а тому у центрі профорієнтатора мають бути учні як з

низьким, так і з середнім, достатнім та високим рівнями навчальних досягнень; вікових (VII, VIII, IX клас); гендерних (дівчата, хлопці) відмінностей.

Батьки. Важливе значення має також профорієнтаційна робота в сім'ї. Спроби батьків прискорити процес вибору професії шляхом прямого психологічного тиску, як правило, дають негативні результати, викликаючи у дітей негативне ставлення до будь-якого самовизначення, небажання взагалі що-небудь обирати. Допомога тут може бути тільки своєчасною, протягом усього навчання, вона зводиться до розширення кругозору та інтересів дитини, ознайомлення її з різними видами діяльності та практичного заохочування до праці.

В умовах сімейного виховання вивчення інтересів до професії, здібностей та професійних нахилів підлітків відбувається більш індивідуально, ніж, наприклад, у школі. Тому у батьків є теж можливості побачити і допомогти дитині розкрити в собі певні здібності, інтереси та нахили, які потім вплинуть на формування їх професійних намірів.

Отже, батьки повинні:

- допомагати дітям в навчанні, вміти контролювати їх і допомагати їм, використовуючи інтереси, здібності та нахили як стимул до навчання;
- організовувати в умовах сім'ї практичну діяльність дітей відносно їх інтересів, нахилів, здібностей;
- правильно ставитися до спроб дитини “Я-сам”;
- виписувати для дітей спеціальну літературу, сприяючи розвитку їх інтересів та нахилів;
- урахувати у підготовці до вибору майбутньої професійної діяльності рівень навчальних досягнень підлітків, а також вікові та гендерні особливості;
- вивчати інтереси, здібності, нахили та наміри підлітків засобами найпростіших і доступних методів, використовуючи диференційно-діагностичний опитувальник, профорієнтаційну бесіду, методика багатовимірного аналізу досягнень учня [6];
- розвивати інтереси, здібності та нахили підлітків за допомогою профорієнтаційних ігор та вправ, які містяться в програмі профконсультативного тренінгу “Основи вибору професії” [2].

Учні. У підлітковому віці дитині дуже важко зрозуміти значимість вибору майбутньої професії, а також узгодити свої інтереси, здібності та нахили у певному виді діяльності. Самопізнання та “спроба сил” у різних галузях діяльності мають велике значення, оскільки допомагають дитині визначитися у власних інтересах, здібностях, нахилах, а надалі впливають на формування відповідних намірів.

Отже, учням можна порекомендувати:

- більше цікавитися інформацією про різні професії та галузі діяльності;
- проявляти більше інтересу до навчальних предметів, різних видів позакласної та позашкільної роботи;
- відвідувати гуртки за інтересами та нахилами;
- виявляти здібності до тих чи інших навчальних предметів;
- об'єктивно підходити до оцінки власних інтересів, здібностей, нахилів та узгоджувати їх з вибором майбутньої професії;
- брати участь у профконсультативних тренінгах щодо вибору майбутньої професії (а саме, “Основи вибору професії”, який включає профорієнтаційні ігри, вправи) [2];
- проходити комплексне психодіагностичне обстеження за певними методиками [6].

Загалом, профорієнтаційна робота представляє собою систему спільної роботи вчителів, шкільного психолога, батьків та самих дітей.

Отже, профільну допрофесійну підготовку варто розпочинати в 13 років з VII класу. Це вік, коли (чималою мірою внаслідок біологічного дозрівання) істотно посилюється прагнення підлітка почувати себе дорослим, а отже, для нього стає актуальнішою підготовка до майбутніх етапів життя, до праці.

Щодо психологічних умов вибору професії, то вивчаються такі особливості психіки людини, як здатність до набуття нових знань, вмінь, навичок, готовність застосовувати їх в умовах трудової діяльності, деякі особливості психологічних процесів: уваги, пам'яті, мислення; особливості особистості - потреби, мотиви [8].

Профорієнтаційна робота в основній школі має базуватися на взаємозв'язку психологічних особливостей, навчальних досягнень учнів та умов профорієнтації, має своїм завданням підготувати дев'ятикласників (випускників) до подальшого навчання у професійних навчальних закладах. Бажано, щоб вона передбачала диференціацію загальноосвітнього навчання та профільовану трудову підготовку. Впровадження широкопрофільного етапу підготовки здатне зробити систему шкільної освіти більш гнучкою, краще пристосованою до умов життя, до запитів і можливостей різних категорій учнів.

Дієвим засобом профорієнтаційної роботи з підлітками є технологія профорієнтаційного психолого-консультативного тренінгу, оскільки в ньому враховано: етапи (узгодження, добір та прогнозування) щодо вибору майбутньої професійної діяльності; стадії побудови особистого професійного плану учнем; психограма професії; психодіагностична та інформативна частини занять здійснюють проекцію особистості на різні види діяльності, що складає специфіку профорієнтаційної роботи. Вибір форм, методів і засобів надання консультативної допомоги спрямований на розвиток взаємозв'язку психологічних особливостей учнів, пізнання власних можливостей, узгодження інтересів до професії, здібностей, професійних нахилів та намірів, пізнання шляхів підготовки до професії, а також оптимізацію професійного самовизначення учнів через підвищення рівня їх мотивації, і як наслідок – рівня успішності навчання [2].

Тому існує можливість, через здійснення на високому ступені реалізації зовнішніх і внутрішніх умов профорієнтації, спонукати учнів до розвитку їх психологічних особливостей та зростання рівня навчальних досягнень, що забезпечить нові, кращі умови для професійного самовизначення старших підлітків.

Підсумовуючи сказане вище, можна констатувати, що особливо велике значення має профорієнтаційна та профконсультативна робота в старших класах, де підростаюча людина серйозно замислюється про майбутню діяльність, визначаючи цим коло своїх інтересів та об'єм знань, необхідних для досягнення мети. Поряд з навчанням, виконуючи ті чи інші види трудової діяльності, вона обов'язково приходить до необхідності власного самовизначення, тобто визначення своєї корисності для суспільства [5;7].

Тому навчання в школі повинно готувати підлітків до зрілого і правильного вибору своєї майбутньої професії.

Підлітковий вік – період інтенсивного розвитку інтелектуальних здібностей, формування професійних інтересів. В зв'язку з цим вся навчальна діяльність розподіляється з урахуванням інтересів, здібностей, набутих практичних навичок [1].

Тому консультація підлітків представляє собою конкретизацію їх професійних інтересів, а також шляхів підготовки до професії. Головне визначення, корекція, а по можливості і формування уміння самостійно намічати далекі, близькі та найближчі професійні плани з урахуванням можливостей та перспективи їх розвитку, а також узгодженості професійних планів з іншими планами в житті. Під час таких консультацій доцільно використовувати клінічні методики, пристосовані для вирішення профконсультативних завдань [7].

Важливою частиною професійного консультування є допомога підлітку, який вибрав навчальний заклад, але не визначився, на якій спеціальності зупинитися.

Допомогти в такому випадку може профорієнтаційна карта учня. Ефективність профорієнтації залежить від уміння правильно планувати індивідуальну роботу з учнями і своєчасно контролювати її результати. Основою індивідуальної роботи є вивчення особистості школяра. Отримані дані фіксуються в профорієнтаційній карті по рокам навчання [4;7;8]:

- I. Загальні відомості про батьків, інших членів сім'ї. Записуються на основі опитування учнів та їх батьків.
- II. Загальні відомості про дитину, особливості біологічного розвитку, стан здоров'я. Заповнюється на основі медичної карти школяра. Якщо є відхилення у стані здоров'я, то за порадою шкільного лікаря рекомендується бажана сфера трудової діяльності при виборі майбутньої професії. Фіксуються також протипоказання по тим чи іншим видам трудової підготовки, пов'язані з особливостями здоров'я учня.
- III. Професійний план. Це уявлення про майбутню професію, про способи оволодіння цією професією, чи почав учень самостійну підготовку до майбутньої професії, чи схвалюють батьки професійні наміри. Дізнатися про професійні плани учня можна з відповіді на соціальну "Анкету-опитувальник для вивчення направленості особистості в підлітковому віці", аналізу твору "Ким я хочу бути і чому?"
- IV. Інтереси та схильності. Основними методами визначення інтересів школяра є спостереження, анкетування (наприклад, "Анкета-опитувальник для вивчення направленості особистості", "Диференційно-діагностичний опитувальник").
- V. Здібності. Здібності – це індивідуально-психологічні особливості, від яких залежить успішне виконання діяльності. Рівень розвитку психічних процесів (мислення, пам'яті, уваги), які виявляються в успішному засвоєнні діяльності, швидкості формування умінь та навичок, досягнення високих результатів. Здібності людини визначаються за допомогою спостереження, аналізу результатів діяльності, спеціальних тестів. Для їх визначення необхідно включити школяра в різні види діяльності: організаторську, художню, спортивну, трудову, тобто створити умови для виявлення різних видів здібностей.
- VI. Характер. Характер – це сукупність стійких індивідуальних особливостей, які проявляються в діяльності та спілкуванні. Основним методом вивчення особливостей характеру людини є спостереження за її поведінкою в різних життєвих ситуаціях і різних видах діяльності (навчальній, ігровій, суспільній). Результати вивчення особливостей характеру фіксуються відповідно основних форм прояву:
 - відношення до себе відносно своїх успіхів та невдач, думок оточуючих, своїх можливостей;
 - відношення до людей визначається за спрямованістю поведінки, комунікативності, відношенням до успіхів та невдач інших людей;
 - відношення до праці визначається ставленням до процесу виконання певного завдання, до результатів, до труднощів.
- VII. Уподобання. Дані заносяться на основі спостережень, бесід із школярами, батьками, вчителями, за допомогою методик (наприклад, "Методика багатовимірною аналізу досягнень учня" І.П. Волкова у модифікації В.Ф. Моргуна [6]). Якщо учень має велику кількість сподобань, то необхідно визначити, яке з них більш стійке, значиме відносно інших.
- VIII. Успішність з основних предметів. Заповнюється в кінці року на основі річних оцінок, виставлених в класному журналі.

Таким чином, профорієнтація є цілісною системою, із взаємопов'язаними компонентами та складовими в підготовці учнів до вибору професії.

В рамках шкільної психологічної служби профорієнтація виступає як результат довгочасної постійної роботи з учнями по виявленню та розвитку їх здібностей, інтересів, формуванню адекватної самооцінки, ціннісних орієнтацій, життєвих перспектив. Оптимальний вибір майбутньої професії необхідно забезпечити саме тим школярам, у яких без психологічної допомоги може сформуватися занижена самооцінка та невиправдане почуття непристосованості до майбутнього навчання в профтехучилищі, школі, вузі чи технікумі.

Тому вся профорієнтаційна робота повинна підводити учнів до самопрофорієнтації, тобто до свідомого і бажаного вибору майбутньої професії або сфери професійної діяльності з урахуванням як своїх інтересів та здібностей, так і потреб суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология. – М.: Просвещение, 1997. – 704 с.
2. Гончарова Н.О. Основи вибору професії: консультативний тренінг / За ред. В.Ф.Моргуну. – Полтава: АСМІ, 2007. – 48 с.
3. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень у системі загальної освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. Про запровадження 12-бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Позакласний час. – 2000. - №26-27. – С.4.
4. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 512 с.
5. Кон И.С. Психология ранней юности: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1989. – 255 с.
6. Моргун В.Ф. Багатовимірний аналіз досягнень учня з метою профілювання та профорієнтації. – Полтава, 1997. – 16 с.
7. Профконсультационная работа со старшеклассниками /Под ред. Б.А. Федоришина. – К.: Рад. школа, 1980. – 288 с.
8. Фридман Л.М., Кулагина И.Ю. Психологический справочник учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 288 с.

В.С. Ірклієнко, О.М. Палеха
Полтава

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У ВИХОВНІЙ РОБОТІ

Підготовка кваліфікованого, компетентного вчителя, готового до самостійної викладацької діяльності та творчого вирішення різноманітних педагогічних ситуацій є одним із провідних завдань вищої педагогічної освіти. Вища школа має сприяти розвитку творчої особистості, здатної нестандартно діяти, мислити і реалізовувати актуальні задачі сьогодення. З огляду на це питання розвитку творчих здібностей студентської молоді вимагає наукового з'ясування.

Проблема розвитку здібностей взагалі та творчих, зокрема знаходиться у колі наукових інтересів вітчизняних та зарубіжних науковців. Такі дослідники як М.Бургін, А.Ковальов, В.Моляко, В.Мясищев, С.Рубінштейн, Б.Теплов та інші розглядали поняття здібностей з позиції діяльнісного підходу та характеризували їх як властивості людини, які виявляються в її навчальній, виробничій та інших видах діяльності і являють собою необхідну умову її успіху.

Одним із напрямків розвитку творчих здібностей людини є залучення особистості, яка має яскраво виражені природні задатки, до різноманітних видів діяльності, які потребують нестандартного підходу до вирішення задач. Уміння оригінально мислити, генерувати цікаві ідеї, бачити протиріччя, уміти розв'язувати проблемні ситуації, переносити набуті знання і сформовані уміння і навички у нову ситуацію є запорукою творчого результату діяльності.

П.Кравчук окреслює риси, які характеризують розвинену творчу особистість. Назвемо їх :

- глибина та широта знань, уміння застосувати їх у різноманітних ситуаціях;
- сформована стійка потреба до постійного оновлення знань і набуття нових;
- цілеспрямоване прагнення до істини, здатність проникати у суть проблеми, здатність до аналізу і синтезу;